

Η αγωγή της «νοητής σιγής» και η συμβολή της στη θέωση

Αφιέρωματα / Θεοτόκος

Ευτυχία Γιούλτση, Θεολόγος

Η είσοδος της Μαρίας στο ναό σε νηπιακή ηλικία εγκαινιάζει την αφετηρία μιας παράλληλης προόδου, βιολογικής και πνευματικής που συντελείται με την άμεση συνεργία του Αγίου Πνεύματος. Η εγκατάσταση θήλεος στο ναό για την εποχή εκείνη αποτελεί ασυνήθιστο γεγονός που συνδέεται με τη δεδομένη βιολογική ιδιαιτερότητα των θηλέων και τις συναφείς θρησκευτικές αντιλήψεις. Σε σχετική αφήγηση περιγράφεται η είσοδος της Μαρίας στο ναό όπου αγνές κόρες των Εβραίων, με δέος, υποδέχονται και συνοδεύουν την πιο αγνή και αμίαντη παρθένο στον οίκο του Θεού.

Στην Παλαιά Διαθήκη η εικόνα της «τελείας περιστεράς», που την μακαρίζουν

θυγατέρες και βασίλισσε, είναι προφητική του μοναδικού ρόλου της Παρθένου Μαρίας. Ακόμη προεικονίζει τη δοξολογική στάση και αποδοχή του προσώπου της από την Εκκλησία και τους πιστούς. Η εικόνα αυτή, το ίδιο ποιητική και παραστατική, επαναλαμβάνεται στους Ψαλμούς με την ίδια νοηματική έμφαση στην τελειότητα, αγνότητα και στο απaráμιλλο «κάλλος» της.

Ποτέ πριν οι θυγατέρες του λαού του Ισραήλ δεν συνάντησαν κάποια κόρη που να είχε ανατραφεί μέσα στο ναό. Επειδή διέγνωσαν ότι επιτελούνται παράδοξα πράγματα, γι' αυτό και ένιωσαν μεγάλη χαρά, όταν είδαν τη μικρή Μαρία να βαδίζει προς το ιερό, και τον ιερέα να την ευλογεί και να την προσφωνεί. Το παράδοξο αυτό επιτείνεται ακόμη περισσότερο από το γενικά αρνητικό κλίμα αντιμετώπισης των γυναικών την εποχή εκείνη.

Αυτή την υποτίμηση της γυναικείας φύσεως στην κοινωνία των Εβραίων επισημαίνει ο Ιωάννης Ευβοίας και σημειώνει με έμφαση: «Πάντη γαρ πάντοτε το των γυναικών φύλον, είτε προφητεύσειεν είτε βασιλέα ευφημίσειεν, είτε πάλιν στηλιτεύσειεν και ονειδίσειεν, ουδέν εκζητητέον εν αυταίς ως ασθενούς μέρους υπάρχουσας αυταίς».

Στο συνολικό πλαίσιο ολοκλήρωσης της πορείας της Παρθένου προς την τελείωση είναι εύλογο να ενταχθεί, ως αποφασιστικό στάδιο, η προηγμένη

πνευματική ζωή της στον οίκο του Θεού. Το στάδιο αυτό χαρακτηρίζεται από τους Πατέρες, και κυρίως από τον Γρηγόριο Παλαμά, ως στάδιο «ησυχίας», «νοεράς προσευχής», «νοητής σιγής», «θεοπτίας» και «μεθέξεως Θεού». Οι ασκητικοί αυτοί όροι αποδίδουν τις διάφορες πτυχές, φάσεις και καταστάσεις του μυστικού βίου της Παρθένου στο ιερό και την ανάβασή της ως την ανώτατη βαθμίδα που είναι η θέωση. Η έννοια της θεώσεως με βάση ανθρώπινες κατηγορίες είναι ασύλληπτη, αφού πραγματοποιείται με τη μετοχή στην άκτιστη χάρη και τις ενέργειες του Θεού. Αυτή αποτελεί την έσχατη βαθμίδα της τελειώσεως και συνεπώς σημαίνει είσοδο στην απόλυτη μακαριότητα. Μόνον εκείνος που έχει πλήρως οικειωθεί την εν Χριστώ ζωή και έχει ενωθεί με τον Θεό μπορεί να βιώσει αυτή τη μακαριότητα. Γι' αυτό και η Θεοτόκος, που έφτασε μέσω της ησυχίας στη θέωση, γίνεται εφεξής και πρότυπο ησυχαστικής τελειώσεως των πιστών.

Η Παρθένος Μαρία, με τη δική της «εν χάριτι θέωσιν», συνεργεί στην προσέγγιση, την ενοίκηση και την οικείωση του Θεού από τους ανθρώπους. Τη σπουδαιότητα αυτής της συνεργίας επισημαίνοντας ο άγιος Μόδεστος στο γνωστό Εγκώμιόν του γράφει: διά της Παναγίας «ομοιογενής Υιός του Θεού Χριστός ο Θεός ημών εξωράισε την ανθρωπείαν φύσιν τη ωραιότητι και τω κάλλει της θεότητος αυτού, θεώσας αυτήν εν εαυτώ• ιδείν αυτής την κεχαριτωμένην μορφήν, εξ ης μορφώσας εαυτόν εκ Πνεύματος Αγίου, βροτόμορφος γέγονεν εν αληθεία» .

Ο άγιος Ιωάννης Δαμασκηνός αποκαλεί την Θεοτόκο «επίγειο ουρανόν», επειδή γεύθηκε την υψίστη χαρά. Προβάλλει την Παρθένο ως πρότυπο, παροτρύνοντας τους πιστούς να υμνήσουν τον Θεό, αφού προηγουμένως παραμερίσουν τις βιοτικές και υλικές προτεραιότητές τους. Μόνον έτσι, φωτισμένοι από το θείο φως, θα μπορέσουν να εισέλθουν από το θείο και ακατάληπτο γνόφο στο μυστικό όρος. Ο ίδιος εξαίρει την έφεση και την επιθυμία της Παρθένου να τρέφεται με τα θεία λόγια, να λιπαίνεται και να ενδυναμώνεται με αυτά ως «ελαία κατάκαρπος» και με τον εξαγνισμό όλων των αισθήσεων, του λογισμού και της καρδιάς, να βλέπει και να ποθεί τον Θεό. Ο Ιωσήφ Υμνογράφος εξυμνεί την πνευματική πρόοδο της Μαρίας, την «ένδον του ιερού αγωγήν», την οποία χαρακτηρίζει «ξένην», όπως και τη σύλληψη και γέννησή της. Όλα αυτά μαζί είναι παράδοξα και είναι φυσικό να υπερβαίνουν την ανθρώπινη λογική και διάνοια.

Στην υπέρλογη αγωγή του ναού σταθερές πνευματικές επιδόσεις της Παρθένου ήσαν η νοερή και αδιάλειπτη προσευχή, η νηστεία και ο καθαρισμός της ψυχής, όπως και η μελέτη των θείων Γραφών. Είναι φανερό ότι όλη αυτή η μυστική εμπειρία στα άδυτα του ναού κόσμησε την Μαρία με αρετές που απέκτησαν σημασία όχι μόνο για την περίοδο της πνευματικής προετοιμασίας της, αλλά και για το μετέπειτα βίο της. Έτσι η μικρή κόρη της Ναζαρέτ μεταβλήθηκε προοδευτικά σε

πρότυπο προς μίμηση. Με αυτόν τον τρόπο δίδαξε αθόρυβα στις γυναίκες που την γνώρισαν το δρόμο, το θέλημα και τα μεγαλεία του Θεού. Η Μαρία, κατά τον Επιφάνιο Μοναχό, αξιώθηκε, «καρτερούσα τοις προσευχαίς... και πάση αρετή, ως τη τε ποικιλία των έργων, και τη καταστάσει, πολλών γυναικών διδάσκαλον γενέσθαι την όντως αγίαν».

Τα άγια των αγίων δεν ήταν μόνον ο πιο κατάλληλος, ο «πρεπωδέστατος» κατά τον άγιο Γρηγόριο Παλαμά τόπος για την Παρθένο, αλλά και το καθαρότατο τεκμήριο του μεγάλου μυστηρίου που επρόκειτο να τελεστεί. Η πραγματοποίηση του θείου αυτού μυστηρίου αποτελεί την πλήρωση της προαιώνιας βουλής του Θεού, που πριν από τη γέννησή της προσφέρει αυτήν δώρο στους γονείς της κι εκείνοι αντιπροσφέρουν την Μαρία στον Θεό ως αντίδωρο ευγνωμοσύνης . Μόνο σε μια εξαγιασμένη κατοικία, όπως είναι τα άγια των αγίων, θα ήταν δυνατή η πνευματική καλλιέργεια μιας εύπλαστης παιδικής ψυχής, που ήταν ανάθημα των γονιών της και βλαστός αγίας ρίζας .

Ο Γρηγόριος Παλαμάς θεωρεί τα άγια των αγίων ως «τύπον του παραδείσου και των ουρανίων αυλών». Εκεί ζούσε η Παρθένος σαν να ήταν στον παράδεισο ή σε κάποιον ξεχωριστό τόπο πάνω στη γη. Ζούσε μια απλή, απέριττη ζωή, χωρίς ανθρώπινες μέριμνες, χωρίς λύπη, μακριά από ανθρώπινα πάθη και κακίες. Μελετούσε το λόγο του Θεού και θλιβόταν βαθιά για τα παραπτώματα του εβραϊκού λαού, την παρακοή και την απώλεια του παραδείσου. Ζούσε μόνο για τον Θεό: «Θεώ βλεπομένη μόνω, Θεώ τρεφόμενη, Θεώ τηρούμενη μόνω, δι' αυτής σκηνώσιν εν ημίν μέλλοντι, πάντως δε και αύτη Θεόν μόνον ορώσα, Θεόν ποιουμένη τρυφήν οικείαν, Θεώ διηνεκώς προσανέχουσα».

Με όλες τις παραπάνω προϋποθέσεις και κυρίως με την προσωπική της διάθεση και έφεση προς τον Θεό, είναι πολύ λογικό η Παρθένος να επιζητεί από τη νηπιακή της ηλικία έναν ενάρετο τρόπο ζωής που θα τον ενίσχυε η ιδιαίτερα πνευματική ατμόσφαιρα του ναού. Χωρίς οποιαδήποτε αρνητική προκατάληψη για τους συνανθρώπους της, φυσιολογικά και σταδιακά απέκοψε κάθε γήινο δεσμό, αποτίναξε κάθε δέσμευση και αντιπαρήλθε κάθε αγάπη, ακόμη και του ιδίου του σώματός της, επισημαίνει ο άγιος Γρηγόριος Παλαμάς. Απαλλαγμένη από όλα αυτά, επιδόθηκε στην άορατη και ανεπιτήδευτη ζωή. Στην απομόνωση της σιωπής, με τη στροφή του νου στον έσω άνθρωπο και τη συνεχή προσήλωση στον Θεό, η Παρθένος οικοδόμησε νοερά έναν καινούργιο και απόρρητο δρόμο προς τον ουρανό, το δρόμο της νοητής σιγής. Ακλουθώντας αυτόν το δρόμο ανέρχεται πάνω από όλη την κτίστη δημιουργία, βλέπει τη δόξα του Θεού και μετέχει στη θεία μακαριότητα και χάρη του.

Η Παρθένος έχοντας ως χειραγωγό την «ιερά ησυχία», δηλαδή τη λήθη των

νοητών και αισθητών πραγμάτων, την απομάκρυνση από τον κόσμο, τη μύηση στα άνω, την τέλεια αντίληψη των νοημάτων και τέλος τη θεωρία του Θεού, τη θεοπτία, ποθεί να συναντήσει τον Θεό. Και ενώ η αρετή αποτελεί κάτι σαν φάρμακο για τις ασθένειες της ψυχής και τα πάθη, η θεωρία συνιστά καρπό υγιαίνουσας ψυχής. Έτσι με τη συνεχή αγωγή της ησυχίας και όχι με λογικούς στοχασμούς πορεύεται προς τη θέωση.

Με την «ησυχία» αποδεσμεύεται ο άνθρωπος από τα γήινα και με τις νυχθήμερες προσευχές και δεήσεις αγγίζει τη δόξα και τη χάρη του Θεού . Η ίδια η Παρθένος έμπρακτα δίδαξε ότι δεν μπορεί κανείς να φθάσει πραγματικά στη θεωρία με τις αισθήσεις ή το λογισμό, αλλά με την κάθαρση του νου. Μόνο με το νου, και με προϋπόθεση την καθαρότητά του, μπορεί κανείς να αναχθεί στη θεωρία, το φωτισμό και τις θείες εκλάμψεις του Αγίου Πνεύματος. Τότε, κατά τον άγιο Φιλόθεο Κόκκινο, μπορεί ο ανθρώπινος νους να γίνει πνευματικός, θεόμορφος και να εμπλουτισθεί με υπερφυσικό φως. Αυτό το φως φωτίζει τα μυστικά και απόρρητα του πνεύματος, χαρίζοντας στους κεκαθαρμένους πιστούς τις πνευματικές αποκαλύψεις και θεοφάνειες, καθοδηγώντας τους προς τη θεία γνώση και εμπειρία. Ο νους της Παναγίας, που χαρακτηρίζεται ως πνευματοφόρος και θειότατος, ήταν το μέσο με το οποίο η ίδια, περισσότερο από όλους, μελέτησε και εγνώρισε τον Θεό και έγινε μέτοχος της θείας χάριτος . Αυτή η μετοχή και η μέθεξη μεταμορφώνουν την ανθρώπινη ύπαρξη και της προσφέρουν τη δυνατότητα να εντρυφήσει στα θεία και υπερφυή κάλλη. Η καθαρότητα της Παρθένου και η ενανθρώπηση του Θεού μέσω αυτής την κατέστησαν, κατά τον άγιο Γρηγόριο Παλαμά, μεθόριο μεταξύ κτιστής και άκτιστης φύσεως. Κανείς δεν μπορεί να πορευτεί προς τον Θεό, παρά μόνο μέσω της Παρθένου και του Υιού της. Κανείς δεν μπορεί να οικειωθεί τα χαρίσματα και τις δωρεές του Θεού, χωρίς την Θεοτόκο, που έχει «χάριτι», όσα έχει ο Χριστός ως Θεός. Η ίδια υπέδειξε το δρόμο για τη μετάβαση από την αισθητή πραγματικότητα στη νοητή με τον ενάρετο θεοειδή βίο της. Η καθαρότητά της καθοδηγεί και φωτίζει τους ανθρώπους στην πορεία για τη μέθεξη του Θεού.

(Ευτυχίας Γιούλτση, «Η Παναγία Πρότυπο της πνευματικής τελειώσεως», εκδ. Π. Πουρναρά - Θεσ/νίκη, σ. 92-98)

<http://bit.ly/2ziZJ3I>